

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

Програма курсу

«Основи інклюзивної освіти»

Київ 2011

ПРОГРАМА КУРСУ

«Основи інклюзивної освіти»

Для вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти

Укладач:

А.А.Колупаєва, доктор педагогічних наук, професор

I. Пояснювальна записка

Реформування та модернізація в галузі освіти в нашій країні відбувається згідно з демократичними соціально-економічними перетвореннями і пріоритетами сьогодення, які засвідчують право кожної дитини на здобуття освіти, адекватної її пізнавальним можливостям. В Україні законодавчо визнано право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у загальноосвітніх закладах за місцем проживання.

Система освіти, що передбачає надання освітніх послуг в умовах загальноосвітнього закладу й базується на принципі забезпечення основоположного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання набула назву інклюзивної освіти. Впровадження інклюзивної освіти в нашій країні зумовили потребу у підготовці педагогів до роботи в інклюзивному навчальному середовищі та необхідність ввести в систему педагогічної підготовки дисципліну **«Основи інклюзивної освіти»**.

Навчальна дисципліна **«Основи інклюзивної освіти»** базується на матеріалах сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень з інклюзивного навчання, зокрема канадських науковців, пропонується для вдосконалення професійної майстерності студентів педagogічних та психологічних спеціальностей, які навчаються у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної педагогічної освіти.

Мета навчальної дисципліни – засвоєння теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивної освіти.:

Вихідними концептуальними положеннями при розробленні дисципліни стали :

основні визначення гуманістичної психології і педагогіки щодо задоволення соціогенних потреб дитини; культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій і положення щодо спільності закономірностей розвитку здорової дитини і дитини з психофізичними порушеннями; концепція

опосередкованості розвитку особистості її діяльністю позицією і середовищем перебування.

Теоретичними засадами навчальної дисципліни є: концепція нормалізації; соціальної інтеграції; концепція компенсації дефекту; концепція розвитку освіти в Україні; концепція спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в Україні, концепція інклюзивної освіти.

Завдання навчальної дисципліни:

- сформувані усвідомлене розуміння основних положень інклюзивної освіти;
- виробити навички командної роботи при навчанні та вихованні дітей з особливими потребами;
- забезпечити досконале володіння стратегіями взаємодії з батьками дітей з особливими потребами;
- сформувані навички диференційованого викладання та оцінювання;
- виробити усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності.

До закінчення курсу студенти повинні:

- ґрунтовно засвоїти теоретико-методологічні та нормативно-правові засади інклюзивної освіти;
- уміти використовувати ефективні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями та батьками дітей з особливими потребами;
- здійснювати необхідні адаптації/модифікації курикулуму й методики викладання;
- вміти розробляти індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами на основі визначення їхніх потреб;
- реалізовувати підходи диференційованого викладання та оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей з особливими освітніми потребами;

Навчальна стратегія курсу

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється шляхом:

- розгляду навчального матеріалу на лекціях;
- самостійного вивчення студентами навчального матеріалу;
- виконання практичних завдань, спрямованих на набуття студентами вмінь та навичок на практиці застосовувати набуту теоретичні знання;
- участі студентів у практично-семінарських заняттях з метою розвитку критичного мислення, рефлексії для використання здобутих знань, вмінь(навичок) у професійній діяльності;
- проведення підсумкових занять та заліку.

На вивчення дисципліни відводиться 54 години. Враховуючи принципи навчання у вузі, передбачено поєднання лекцій та семінарів, групових видів роботи та індивідуальних завдань. Під час вивчення дисципліни пропонується аналіз практичних ситуацій для ілюстрації тем даного курсу. За потреби може використовуватись досвід вчителів-практиків. Мета практично-семінарських занять – поглибити знання майбутніх педагогів з кожної теми шляхом підготовки та презентації доповідей, участі в обговореннях різного формату, а також через використання найкращого педагогічного досвіду.

Програму укладено відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Запроваджено систему академічних кредитів, що аналогічна ECTS, визначено змістові модулі курсу, сформульовано завдання для самостійної роботи студентів, представлено систему індивідуальних завдань, розроблено шкалу оцінювання навчальних досягнень студентів.

Шкала оцінювання

90 – 100 балів – відмінно (A);

82 – 89 балів – дуже добре (B);

74 – 81 бал – добре (C);

64 – 73 бали – задовільно (D);

60 – 63 бали – достатньо (E);

35 – 59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX);

1 – 34 бали – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).

Навчально-тематичний план курсу «Основи інклюзивної освіти»

Назви модулів і тем	Кількість годин				
	Всього годин за навчальним	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Практичні, тренінгові заняття
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1					
Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти					
Тема1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи				2	2
Тема2. Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства.				2	2
Тема 3. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.		2			2
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2					
Інклюзивна освіта-від основ до практики.					
Тема 4. Інклюзивні школи-ефективні школи.				2	2
Тема 5. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти				2	2

Тема 6. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.				2	2
Тема 7. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів.				2	2
Тема 8. Індивідуальний навчальний план та його складові.				2	2
Тема 9. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.				2	2
Тема 10. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами.			2		4
Тема 11. Інструментарій оцінювання.			2		2
Тема 12. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.			4		4
Всього:	54				

Тема 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи.

Вступ до навчального курсу: програма, структура та очікування. Визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби» та ін. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Історія спеціальної освіти та інклюзії. Соціальна та медична моделі порушень розвитку. Основні принципи інклюзивної освіти.

Список рекомендованої літератури

1. Антология педагогической мысли христианского средневековья: В 2-х т. – М., 1994
2. Бут Т.И. Политика включения и исключения в Англии: в чьих руках сосредоточен контроль / Социальная эксклюзия в образовании. – М., 2003. – С. 17-25.
3. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей // Основы дефектологии. – С-П, М.: Изд-во «Лань» 2003. – С.-96. С. 127 дис.
4. Вульфсон Б.Л. Мировое образовательное пространство на рубеже XIX и XX вв. // Педагогика. – 2002.
5. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. – М.: УРАО, 1998.
6. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / Кроки до демократичної освіти:– 2002. – №1. – С. 34.
7. Инклюзивное образование. Политика, содержание и сравнительные перспективы / Под ред. Ф. Армстронга, Д. Армстронга, Л. Бартона. – Лондон. 2000.
8. Колупаєва А.А. До проблеми понятійно-термінологічних визначень у сучасній спеціальній педагогіці // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 8. – К., 2006. – С. 105-109.

9. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.: САММІТ-книга, 2008.
10. Колупаєва А.А. Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання,- К, 2011.
11. Лефрансуа Ги. Психологія для учителя – С.-П.- М.: Прайм, 2003.
12. Лупарт, Д., Веббер, Ч. (2002). Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл. *Exceptionality Education Canada*, 12 (2), 7-52.
13. Максименко С.Д. Генетическая психология: Методологическая рефлексия проблем развития в психологии. — М.: Рефл-бук, 2000. - 319 с.
14. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Навч. посіб. / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К. : МАУП, 2000. — 256с
15. Малофеев Н.Н. Западная Европа: эволюция отношения общества и государства к лицам с отклонениями в развитии. – М.: Издательство «Экзамен», 2003.
16. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. – К., 2000.
17. Щербина А.М. Мешает ли слепота учиться в обычной школе // В ногу со зрячими. – 1931. – №2-3.
18. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.* (Лорман Т., Деспелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapters 1 & 2.
19. Polloway, E. A., Patton, J. R., Smith, J. D., & Smith, T. E. C. (1996). *Historic Changes in Mental Retardation and Developmental Disabilities. Education & Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 31(1), 3-12.
20. Porter, G. (2001). *Disability and Inclusive Education.* Retrieved October 2006, from www.disabilityworld.orf/05-06_01/children/inclusiveed.shtml

21.Praisner, C.L. (2003). Attitudes of elementary principals toward the inclusion of students with disabilities. *Exceptional Children*, 69(2), 135–145.

Тема 2. Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства.

Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти, зокрема, Саламанкська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО. Приклади з законодавчо-нормативної бази окремих країн. Освітні закони України Сучасна освітня нормативно-правова база (положення про спеціальну школу, положення про ПМПК, положення про індивідуальне навчання, порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах тощо).

Список рекомендованої літератури

1. Аналитические материалы Комитета ООН по правам ребенка. Российские НПО и права детей в России. – М., 2000. – 245с.
2. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у 21 столітті // Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. Міжн. Фонд „Відродження”, Київ, 2001.
3. Закон України „Про загальну середню освіту” // Відомості Верховної Ради, 1999. – № 28. – С. 230-235.
4. Закон України „Про освіту” // Відомості Верховної Ради, 1991, № 34, – С. 45-48.
5. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” // Відомості Верховної Ради, 1991. – № 2. – С. 252-258.
6. Закон України „Про охорону дитинства” // Відомості Верховної Ради, 2001, № 30, С. 142-150.
7. Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” // Відомості Верховної Ради, 2006, № 2-3, – С. 36-42.
8. Закон України „Про спеціальну освіту” (проект) // Міністерство освіти і науки України // www.mongov.ua

9. Збірник нормативних документів загальної середньої та дошкільної освіти. – Міністерство освіти і науки України. – К., 2002.
10. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття.) – К.: Райдуга, 1994.
11. Довідник гарантій соціального захисту інвалідів / Перелік пільг, передбачених для інвалідів. – К., 1999.
12. Колупаєва А.А. Реформування спеціальної освіти у країнах пострадянського простору // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 6. – К.: Науковий світ, 2005 – С. 33-39.
13. Колупаєва А.А. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання в європейських країнах // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – К.: Університет „Україна”. – 2006. – С. 174-175.
14. Колупаєва, А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні. http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm.
15. Конвенція о правах ребенка и законодательство Российской Федерации: Справочник. – М.: Государственный НИИ семьи и воспитания, 2001.
16. Конституція України. – К.: Преса України, 1997.
17. Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації / Наказ Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 07.07.20004. №569 /38.
18. Права інвалідів в Україні: Зб.правових документів. – К.: Сфера, 1998. – 300 с.
19. Проект Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах. – К. – 2002.
20. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. – К., 2000.

21. Baglieri, S. & Knopf, J.H. (2004) Normalizing Difference in Inclusive Teaching. *Journal of Learning Disabilities*, 37(6), 525–529.
22. Billingsley, F., Jackson, L. & Ryndak, D.L. (2000). Defining School Inclusion for Students With Moderate to Severe Disabilities: What Do Experts Say? *Exceptionality* 22(2), 101–116.
23. Boettcher, C., Piscitelli, V. & Rafferty, Y. (2003). The impact of inclusion on language development and social competence among preschoolers with disabilities. *Exceptional Children*, 69(4), 467.
24. Brazil, N., Ford, A. & Voltz, D.L. (2001). What matters most in inclusive education: A practical guide for moving forward. *Intervention in School and Clinic*, 37(1); 23–30.
25. Deppeler, J., Harvey, D. & Loreman, T. (2005). *Inclusive Education A practical guide to supporting diversity in the classroom*. New York: RoutledgeFalmer.

Тема 3. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.

Характеристика спеціальної освіти в Україні (вертикальна та горизонтальна структура; спеціальні дошкільні та загальноосвітні шкільні заклади, навчально-реабілітаційні та оздоровчі багатопрофільні центри і т. ін.)
Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Розгляд і обговорення окремих найпоширеніших контроверсійних питань у навчанні дітей з особливими потребами.

Список рекомендованої літератури

1. Будяк Л.В. «Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі» - Черкаси, 2010.
2. Довженко О. Какова наша школа? (по результатам международного сравнения) // Народное образование. – 2002. – №7. – С. 17-22.

3. Гриценко Л.І., Обухівська А.Г., Панок В.Г. та ін. Психологічна служба та психолого-медико-педагогічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 навчального року) / – К.: „Ніка – Центр”, 2005.
4. Дигностика школьної дезадаптації / Под ред. С.А. Беличевой, И.А. Коробейниковой, Т.О. Кумариной и др. – М., 1993.
5. Василюк А., Пахоцінський Р., Яковець Н. Сучасні освітні системи. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. – 139 с.
6. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник в 2-х кн. – К.: Міленіум, 2005. – 286 с.
7. Колупаєва А.А., Будяк Л.В. Впровадження інклюзивного навчання при проведенні реформування в Україні // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: Тези доповідей: X Міжнародна науково-практична конференція.
8. Лупарт, Д., Веббер, Ч. (2002). Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл. *Exceptionality Education Canada*, 12 (2), 7-52.
9. Л.М. Шипицина, К. Ван Рейсвейк. На зустріч друг другу: пути интеграции. – СПб., 1998. С. 21.
10. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.* (Лорман Т., Демпелер Дж. М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin. Chapter 3.
11. Daniels E. & Stafford K. *Forming partnerships with families.* (Chapter 2). *Creating Inclusive Classrooms Children's Resources International.* – 1999. – 1
12. Barnes, M. K. 1999. *Strategies for collaboration: A collaborative teaching partnership for an inclusion classroom.* (Барнз, М.К. Стратегії співпраці: Партнерство і співпраця у навчанні для інклюзивного класу) *Reading and Writing Quarterly* 15(3): 233-38.

Змістовий модуль 2

Інклюзивна освіта-від основ до практики

Тема 4. Інклюзивні школи-ефективні школи

Складові інклюзії. Чому впровадження інклюзії у школі може бути неефективним? Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища. Інклюзивні школи – ефективні школи. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти.

Список рекомендованої літератури

1. Talbert, J E & McLaughlin, M W, 1994, Teacher professionalism in local school contexts. In American Journal of Education, 102, pp 120-59
2. Barnes, M. K. 1999. Strategies for collaboration: A collaborative teaching partnership for an inclusion classroom.(Барнз, М.К. Стратегії співпраці: Партнерство і співпраця у навчанні для інклюзивного класу) Reading and Writing Quarterly 15(3): 233-38.
3. <http://knowledgeloom.org/pd>
4. www.includingsamuel.com
5. www.includingsamuel.com/screenings/host.
6. www.IncludingAllKids.org
7. www.includingsamuel.com
8. www.includingsamuel.com/resources
9. <http://groups.to/includingsamuel/>
10. www.includingsamuel.com/screenings/host
11. www.includingsamuel.com/presskit

Тема 5. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти.

Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище. Батьки – як члени навчальних команд. Роль батьків в оцінюванні розвитку своєї дитини. Завдання батьків як членів навчальної команди. Налагодження стосунків з педагогами та персоналом школи. Обмін конструктивною інформацією. Допомога громадських організацій та соціальних служб. Батьки – активні учасники шкільної громади. Волонтерство та адвокатство батьків.

Список рекомендованої літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – К.: Либідь, 2003. – кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади.
2. Білозерська І.О. Реалізація компетентнісної парадигми при роботі з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку // Особлива дитина навчання та виховання. Дефектологія.-№4- К. 2011
3. Білозерська І.О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинях, що мають дітей з порушеннями розвитку // Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку.-К.-2010
4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова /. — К. 2004.
5. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд. Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів. — Львів: Товариство «Надія», 2000.
6. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: Науково-методичний збірник.- К.: ФО-П Придатченко П.М., 2007.
7. Колупаєва А. А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання.-К.-2010.

8. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. — Педагогічна думка, К.: - 2007.
9. Максименко С.Д. Генезис существования личности. — К.: ООО "КММ", 2006. - 240 с.

Тема 6. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.

Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Мультидисциплінарна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання педагогів.

Список рекомендованої літератури:

1. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 8 Т.1 – К.:, 2006. – 288 с.
2. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 11 Т.1 К.:Наук. світ, 2009. – 308 с.
3. Колупаєва А,А, Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: “Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.: іл. – (Серія “Інклюзивна освіта”).
4. Пантюк. Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324с.
5. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: Навч. Посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143с.
6. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник . –Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.

7. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников /Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Дону: «Феникс», 2004. – 352 с.
8. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.5. Основы дефектологии / Под.ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368с.
9. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики. – М.: Академия, 1999.
10. Дэвид Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. Главы из книги. – РООИ «Перспектива», 2011. – 138 с.
11. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» /Сост.Н.Д. Соколова, Л.В. Калинникова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
12. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Д.: Лебедь, 2000.
13. Инклюзивное образование. Выпуск 3. Организация деятельности координатора по инклюзии в образовательном учреждении. - М.: Центр «Школьная книга», 2010. – 80 с.
14. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. – СПб.: Речь, 2003.
15. Осипова А.А. Общая психокоррекция. – М.: ТЦ Сфера, 2004.
16. Поваляева М.А. Коррекционная педагогика. Взаимодействие специалистов. Коллективная монография. – Ростов-на Дону: ” Феникс”, 2002. – 352 с.
17. Трофимова Н.М., Дуванова С.П., Трофимова Н.Б., Пушкина Т.Ф. Основы специальной педагогики и психологии.- СПб.: Питер, 2005. – 304 с.: ил – (Серия «Учебное пособие»).
18. Loreman, T., Deppeler, J. & Harvey, D. (2005). Inclusive Education: A practical guide to supporting diversity in the classroom. (Лорман, Т., Депплер, Дж. та Гарві, Д. (2005) Інклюзивна освіта: Практичний посібник з підтримки різноманітності

у класі) Sydney: Allen & Unwin. (Co-published in UK, USA, and Canada by Routledge Falmer. Co-published in India by Viva Books).

19. <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/hohlina> Хохліна О.П. Корекційно-розвивальна робота в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку: теоретичний аспект проблеми.

20. www.ussf.kiev.ua

Тема 7. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів.

Курикулум (навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти): визначення та складові. Державний стандарт для дітей з особливими освітніми потребами. Загальноосвітні, спеціальні та корекційно-розвивальні програми, їх адаптація та модифікація. Реалізація курикулуму в навчальному процесі.

Список рекомендованої літератури:

1. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 26-27 червня 2007 р. – К., 2007. – 239 с.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007. – 128 с.
3. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 457 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
5. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. – Л: Колесо, 2008. – С.49 – 60

6. Методичні матеріали на допомогу вчителю-дефектологу / За ред.. В.М.Ремажевської. – Львів: ЛОНМІО, 1997. – 96 с.
7. Путівник для батьків дітей з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах /За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ» – 2010. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
8. Софій Н., Сварник М., Троханіс П. Права дітей з особливими освітніми потребами та рівний доступ до якісної освіти. – К.: Міжнародний фонд «Відродження», 2006. – 64 с.
9. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007. – 128 с.
10. Створення ресурсних центрів. Посібник для батьків дітей з особливими освітніми потребами – Всеукраїнський фонд « Крок за кроком » - К.: ФО-П Придатченко П.М., 2007. – 216 с.
11. 11.Формування позитивного ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку: Навчально-методичний посібник. – К.: ФО-П Придатченко П.М., 2007.
12. Інклюзивное образование. Выпуск 1. – М.: Центр «Школьная книга», 2010. – 272 с.
13. Юсфин С.М. Договор как ресурс инклюзивного образования/ Инклюзивное образование: методология, практика, технология: Материалы международной научно-практической конференции (20-22 июня 2011, Москва) /Моск. гор. психол.-пед. ун-т; Редкол.: С.В. Алехна и др.- М.: МГППУ, 2011. - С. 84-86.
14. Tim Loreman, Joanne Deppeler, David Harvey “Inklusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom.” RoutledgeFalmer, London and New York, 2005
15. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/FL/2009_105/105-17.pdf
16. Шуляр В.І. Модель курикулуму лутературної освіти учнів старшої школи.

Тема 8. Індивідуальний навчальний план та його складові.

Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму. Необхідність використання індивідуального плану у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Розробка індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану.

Список рекомендованої літератури:

1. Будяк Л.В. Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі Черкаси – 2010.
2. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка, К.: - 2004.
3. Деніелс, Е.Р., Стаффорд, К. (2000). Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів (переклад з англійської), – 256 с.
4. Діти з особливими потребами в початковій школі: поради батькам. Книга 3, - (2006).
5. Діти з особливими потребами: поради батькам: Книга 1 – (2004).
6. Колупаєва А. (2007). Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади.
7. Софій Н., Кавун Ю. (2006) Посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності, - 141 с.
8. Засенко В., Софій Н. (2007). Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: Науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми ІВРР – ТАСІС Європейської Комісії, - 180 с.

9. А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, О. Таранченко, С. Єфімова, Н. Слободянюк, І. Луценко, Л. Будяк; За заг. ред. Л. Даниленко, Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник.К.-2009
- 10.Praisner, C.L. (2003). Attitudes of elementary principals toward the inclusion of students with disabilities. *Exceptional Children*, 69(2), 135–145.
- 11.Skipper, S. (2006). Conceptual Framework for Effective Inclusive Schools. Retrieved September 2006, from www.leadership.fau.edu/icsei2006/papers/skipper.doc
- 12.Sobsey, D. & Dreimanis, M. (1993). Integration Outcomes: Theoretical Models and Empirical Investigations. *Developmental Disabilities Bulletin*, 21.1.
- 13.Talbert, J E & McLaughlin, M W, 1994, Teacher professionalism in local school contexts. In *American Journal of Education*, 102, pp 120-59

Тема 9. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.

Завдання та функції контролю. Об'єкти, види, методи контролю. Оцінювання. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами початкової школи.

Список рекомендованої літератури:

1. Амонашвили Ш.А. Психолого-дидактические особенности оценки как компонента учебной деятельности. // *Вопр. психологии* - 1975.-№ 4. С. 77 – 85.
2. Амонашвили Ш.А. Обучение, оценка, отметка. – М.: Знание, 1980.
3. Вавіна Л., Засенко В., Колупаєва А., Сак Т., Софій Н., Таранченко О.
4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. – 2004. - 152 с.
5. Липкина А.И. Педагогическая оценка и её влияние на формирования личности неуспевающего школьника. // *Психологические проблемы неуспеваемости школьников.*/ Под ред. Н.А.Менчинской. М.:Педагогика., 1971 – С. 20 – 56.

6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.
7. Сак Т.В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі Дефектологія № 3., 2010, С.12-16.
8. Тарасун В. Якісний, рівневий та поелементний підходи до оцінювання знань учнів. //Дефектологія. - № 4. - 2001.- С. 2-6.
9. Хохліна О.П. Удосконалення змісту навчання та особливості оцінювання навчальних досягнень учнів допоміжної школи. // Дефектологія – 2002. - № 3. – С. 9-13.
10. Loreman T., Deppeler J., and D. Harvey. Inclusive Education : Supporting Diversity in the Classroom / 2nd ed. [Інклюзивна освіта: збереження розмаїття в інклюзивному класі] [Текст] / T.Loreman, J.Deppeler, D.Harvey. – Crows Nest, N.S.W. : Allen & Unwin, 2011. – 301 p.

Тема 10. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.

Проблема готовності до шкільного навчання дитини з особливими освітніми потребами. Оцінювання навчальної діяльності без балів. Формування контрольної-оціночної діяльності молодшого школяра з особливими освітніми потребами. Портфоліо – технологія якісного оцінювання навчальних досягнень. Облікове портфоліо вчителя інклюзивного класу початкової школи. Портфоліо учня інклюзивного класу.

Список рекомендованої літератури:

1. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. – СПб:Питер, 2004.
2. Еремеева В. Дошкільник стає школярем: [Психологічні особливості першокласників] / В.Еремеева// Начальная школа (Первое сентября). – 2005. – 16-31авг. (№16).
3. Єременко І.Г. Готовність учнів допоміжної школи до навчання. – К., 1997.

4. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М.: Просвещение, 1983.
5. Мартиненко І.В. Формування мотиваційно-вольової готовності дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення до шкільного навчання. – Дис...канд. психол. наук: 19.00.08. – К., 2007.
6. Новикова Т.Г., Пинская М.А., Прутченков А.С., Федотова Е.Е. Портфолио в профильном обучении (Анализ зарубежного опыта). / Профильная школа, 2005.- №5 С. 46-48.
7. Сак Т.В. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів в інклюзивному середовищі. //Дефектологія № 2., 2010, С.3-6.
8. Сак Т.В. Технологія портфоліо в інклюзивному класі //Дефектологія № 4. 2009,С.6-10.
9. Сак Т.В. Контроль й оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі. //Дефектологія № 4, 2010.- С. 3-6.
10. Симановський А.Э. Безотметочное обучение: возможности и пути реализации. // Начальная школа плюс До и После. – 2003.- №6.
- 11.Цукерман Г. А. Оценка без отметки. Рига: ПЦ «Эксперимент», 1999.
12. Enhancing the social development of students in the inclusive classroom (Ch.1). [Сприяння соціальному розвитку учнів в інклюзивному класі (Розділ 11)] In Andrews, J.& Lupart, J. (2000).

Тема 11. Інструментарій оцінювання.

Аналіз навчальної програми. Аналіз зразків робіт. Спостереження та інтерв'ю. Тестування в умовах інклюзивного навчання.

Список рекомендованої літератури:

1. Ефремова Н.Ф. Тестовый контроль в образовании: учебное пособие. М.: Логос, 2007.

2. Клайн П. Введение в психометрическое программирование: Справочное руководство по конструированию тестов. – Киев: ПАН Лтд, 1994.
3. Михалевская Г.И. Основы профессиональной педагогической грамотности. – СПб.:Изд-во «ЭГО», 2001.
4. Подласый И.П. Диагностика и экспертиза педагогических проектов. Киев, 1998.
5. Сак Т.В. Тестування у спеціальній школі: доцільність, шляхи реалізації. Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів. – 2009.- №.4.
6. Сак Т.В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі// Дефектологія № 3., 2010, С.3-8.Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку) Підготовчий, перший, другий класи. Київ, „Генеза”, 2005.
8. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку), Частина 1. Київ, ”Неопалима купина”, 2006.
9. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку), Частина 2. Київ, ”Неопалима купина”, 2006.
10. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-2 класи.К.: « Початкова школа». – 2001. – 296 с.
- 11.Програми для середньої загальноосвітньої школи. 3-4 класи.К.: «Початкова школа». – 2003. – 296с.
- 12.Програми загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі складними порушеннями розвитку (зі зниженим слухом з розумовою відсталістю). Українська мова, математика, Я і Україна, образотворче мистецтво. 1-4 класи. К.: «Інкунабула». – 2007. Ч. 1. – 240 с.

- 13.Програми загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі складними порушеннями розвитку (зі зниженим слухом з розумовою відсталістю). Предметно-практичне навчання. Основи здоров'я. Фізична культура. 1-4 класи. К.: «Інкунабула». -2007. Ч. 2. – 264 с.
- 14.Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. К.: «Неопалима купина». – 2006. – Ч. 1. -336 с.
- 15.Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей сліпих та зі зниженим зором. К.: «Неопалима купина». – 2006. – Ч. 2. – 288 с.
- 16.Loreman T., Deppeler J., and D. Harvey. Inclusive Education : Supporting Diversity in the Classroom / 2nd ed. [Інклюзивна освіта: збереження розмаїття в інклюзивному класі] [Текст] / T.Loreman, J.Deppeler, D.Harvey. – Crows Nest, N.S.W. : Allen & Unwin, 2011. – 301 p.
- 17.Pierangelo, R. & Giuliani, G.A. (2009). Assessment in special education: A practical approach. Methods of Assessment and Testing Considerations (Ch.3). [Індивідуальне оцінювання у спеціальній освіті: практичний підхід. Методика індивідуального оцінювання та міркування з приводу тестів] Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- 18.Rabb, K. & Andrews, J.(2000). Planning and delivering instruction in inclusive classrooms (Ch. 12). [Планування та методика викладання в інклюзивних класах (Розділ 12)] Exceptional Children (2 Ed.)[Діти з винятковими потребами] Scarborough, ON: Nelson Thomson Learning.

Тема 12. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.

Диференційоване викладання: обґрунтування підходу. Диференціація змісту; процесу, кінцевих результатів.. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання. Роль вчителя у диференційованому викладанні Наукові дослідження проблеми диференційованого викладання.

Список рекомендованої літератури:

1. Alberta Education. Elements of effective teaching practice: Differentiated instruction [Основи ефективного вчителювання: диференційоване викладання]. www.learnalberta.ca/content-teacher/kes/pdf/or_ws_tea_elem_02_diffinst.pdf
2. Mastropieri, M.A., Scruggs, T.E., Norland, J.J., Berkeley, S., McDuffie, K., Tornquist, E.H., & Connors, N. (2006). Differentiated curriculum enhancement in inclusive middle school science: Effects on classroom and high-stakes tests. *The Journal of Special Education*, 40(3), 130-137.
3. Tobin, R. & McInnes, A. (2008). Accommodating differences: Variations in differentiated literacy instruction in grade 2/3 classrooms [Врахування розбіжностей: різні підходи до навчання грамотності у 2-3 класах]. *Literacy*, 42(1), 3-9.
4. Tomlinson, C.A. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms – 2nd Ed. [Як диференціювати викладання у класах, де навчаються діти з різним рівнем здібностей] Alexandria, VA: ASCD. Chapters 11-13.
5. Gould, H.C. (2004). Can novice teachers differentiate instructions? Yes, they CAN! [Чи можуть вчителі-новачки диференціювати своє викладання? Так, вони МОЖУТЬ!] Retrieved from <http://www.newhorizons.org/strategies/differentiated/gould.htm>.
6. Tomlinson, C.A. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms [Як диференціювати викладання у класах, де навчаються діти з різним рівнем здібностей] – 2nd Ed. Alexandria, VA: ASCD. Chapters 3-5.
7. Tomlinson, C.A., Brighton, C., Hertberg, H., Callahan, C.M., Moon, T.R., Brimijoin, K., Conover, L.A., & Reynolds, T. (2003). Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature. [Диференціація викладання у відповідь на готовність учнів, їх інтереси та специфіку їхньої навчальної діяльності у навчально розмаїтих класах] *Journal for the Education of the Gifted*, 27(2-3), 119-145.

Теми для самостійної роботи

1. Сутність та відмінність термінологічних визначень: «аномальні діти»- «діти з особливими освітніми потребами».
2. Сегрегація, інтеграція, інклюзія - ознаки та відмінності.
3. Ознаки сегрегативного та інклюзивного навчання.
4. Нормативно-правова база інклюзивного навчання.
5. Інклюзивна школа – осередок громади.
6. Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.
7. Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.
8. Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.
9. Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії.
10. Розроблення індивідуального навчального плану.
11. Оцінювання в навчальному процесі (зарубіжний досвід).
12. Технологія портфоліо, облікове портфоліо вчителя.
13. Сутність оцінювання на основі навчальної програми.
14. Диференційоване викладання (змісту, процесу, кінцевих результатів).
15. Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання.
16. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).

Питання для підсумкового контролю

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти.
2. Соціальна та медична моделі порушень.
3. Категоріальність дітей з особливими потребами та термінологічні визначення.
4. Основні принципи інклюзивної освіти.

5. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.
6. Досвід зарубіжних країн з впровадження інклюзивної освіти.
7. Освітні закони України та нормативно-правові положення стосовно навчання дітей з особливими потребами.
8. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.
9. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні. Характеристика спеціальної освіти та її ресурсні можливості.
10. Інклюзивні школи – ефективні школи.
11. Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища.
12. Педагоги як провідники змін.
13. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими потребами в загальноосвітнє середовище.
14. Батьки – як члени навчальних команд.
15. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.
16. Мультидисциплінарна навчальна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу.
17. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання.
18. Курикулум (навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти): визначення та складові.
19. Загальноосвітні, спеціальні та корекційно-розвивальні програми, їх адаптація та модифікація.
20. Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму.
21. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану.
22. Оцінювання навчальних досягнень та розвитку учнів з особливими освітніми потребами.
23. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.
24. Портфоліо – технологія якісного оцінювання навчальних досягнень.
25. Інструментарій оцінювання.

26. Тестування в умовах інклюзивного навчання.
27. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.
28. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання.
29. Наукові дослідження проблем інклюзивної освіти.